

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : สัญญาเลขที่ RDG5550018

ชื่อโครงการ : รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”

The Forms and the Processes of Buddhism-based Tourism Management in Northeastern Thailand: the Process of Changing Merit Routes to Dhamma Routes.

ชื่อนักวิจัย : ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม , ดร.แสวง นิลนามะ, พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ

ระยะเวลาโครงการ : พฤษภาคม 2555 – 30 เมษายน 2556

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้เพื่อ (1) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม (3) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (4) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากหนังสือประวัติวัด เอกสารแผ่นพับ จิตกรรมฝาผนัง การวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ จำนวน 300 ชุด แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าอาวาส พระเถระและผู้เกี่ยวข้องภายในวัดจำนวน 30 ชุด/รูป ประชุมเสวนาวิชาการมีผู้เข้าร่วมกว่า 100 คน การประชุมกลุ่มย่อยพระสงฆ์และชุมชนจำนวนกว่า 20 รูป/คน ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

จากวัดกลุ่มตัวอย่าง 30 วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่าเส้นทางการท่องเที่ยวมี 2 รูปแบบ 3 เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ 1) เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย 2 เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุและเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือเมือง รูปแบบที่ 2) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้

1) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสวงบุญ มีทั้งหมด 10 พระธาตุ

2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือเมือง มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ได้บุญมาก ได้ชื่อว่าเดินตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด 10 วัด

3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม วัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญสั่งสมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิต ลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุธรรม ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง มีทั้งหมด 10 วัด

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม พบว่าเส้นทางท่องเที่ยว 3 เส้นทาง สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบท่องเที่ยวได้ เส้นทางบุญสามารถเปลี่ยนเป็นเส้นทางธรรมได้ ในทำนองเดียวกันเส้นทางธรรมสามารถเปลี่ยนกลับเป็นเส้นทางบุญได้ เมื่อมีปัจจัยเข้ามากระตุ้น เช่น เส้นทางไหว้พระธาตุและพระพุทธรูปมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทำให้ขาดความสงบทำให้เริ่มมีการจัดการแบ่งพื้นที่ทำบุญกับพื้นที่ปฏิบัติธรรมให้เห็น

ส่วนเส้นทางปฏิบัติธรรมและเส้นทางไหว้พระอริยสงฆ์ซึ่งมีความเงียบสงบ เดิมเคยมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาทำบุญและปฏิบัติธรรมจำนวนมากครั้งที่พระอริยสงฆ์ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้เส้นทางทั้งสองเส้นนี้ มีการผสมผสานกันสลับไปสลับมา อันเนื่องจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมทางประเพณีทำให้เกิดเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมและจากแบบสอบถามพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนมากเป็นสุภาพสตรี สถานภาพโสด อายุเฉลี่ย 21-30 ปี การศึกษาส่วนใหญ่ปริญญาตรี

เดินทางท่องเที่ยวเป็นคณะ ทราบข้อมูลจากญาติและเพื่อน ให้ความสนใจในการไหว้พระธาตุเป็นส่วนมาก นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นชาย สถานภาพโสดอายุเฉลี่ย 21-30 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี มาท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว โดยบริษัทนำเที่ยว เคยมาเมืองไทยมากกว่า 2 ครั้ง ทราบข้อมูลจากแหล่งท่องเที่ยวจากแผ่นพับ เหตุผลในการเดินทางไปเยี่ยมชมนัดคือชมความงามของวัดและพุทธศิลป์ จากแบบสอบถามเจ้าอาวาสและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวพบว่าผู้ดูแลจัดการท่องเที่ยวภายในวัด มีอายุมากกว่า 60 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีหน้าที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นการไหว้พระ การฝึกสอนสมาธิ

การศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าวัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุและและกลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีความพร้อมในทางกายภาพมากที่สุด วัดกลุ่มพระอริยสงฆ์และวัดกลุ่มปฏิบัติธรรมมีความพร้อมทางกายภาพพระดับกลางของในศาสนาสถานรูปนั้นแบบของพระธาตุมีลักษณะคล้ายคลึงกันกระจายกันอยู่ทั่วภูมิภาคส่วนใหญ่จำลองแบบจากพระธาตุพนม ศาสนวัตถุคือพระพุทธรูปปางมารวิชัยมีชื่อเสียงในความศักดิ์สิทธิ์ วัดพระอริยสงฆ์ส่วนใหญ่นิยมสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑสถานวิชาการ ในขณะที่วัดปฏิบัติธรรมมีสภาพป่าที่สมบูรณ์ บางท้องถิ่นชุมชนเป็นผู้ก่อตั้งชมรมในวัดให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพและสุขภาพ มีรูปแบบการสื่อสารผ่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ปติมากรรมหรือสื่อพุทธธรรมและคติธรรมตามต้นไม้ ยิ่งไปกว่านั้นวัดเหล่านี้มีส่วนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดงาน,ร่วมจัดงาน,ร่วมในการจัดเก็บรายได้ของวัด บางวัดมีความขัดแย้งกับกรรมการวัดในเรื่องทรัพย์สินของวัด

จากการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าพระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุง

วัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เกิดการสร้างงาน การพัฒนาสาธารณูปโภคภายในวัด ในขณะเดียวกัน ภาระของพระสงฆ์ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นรบกวนการปฏิบัติธรรมและบางวัดยังไม่มี การแบ่งพื้นที่ระหว่างนักท่องเที่ยวและที่พักพระสงฆ์แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำมาซึ่งรายได้จำนวนมากถึงกระนั้นวัดก็ได้กระจายรายได้ไปสู่ชุมชนในรูปแบบการบำเพ็ญประโยชน์ เช่นมอบ ทุนการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนท้องถิ่นไม่แสดงอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยวยกเว้นงานเทศกาล ประจำปี

Abstract

Project Code: RDG5550018

Project Title: The Forms and the Processes of Buddhism-based Tourism Management in Northeastern Thailand: The process of changing Merit Routes to Dhamma Routes.

Investigators: Dr.Maechee Kritsana Raksachom,Dr.Sawang Nilanama,Phramaha Kriangsak Witheechai (Inthapanyo)

Project Duration: May 2555 – 30 April 2556

The objectives of this research are:

1. To study the forms and processes of Buddhism-based tourism in Northeastern Thailand.
2. to study the behaviour of Buddhism based- tourists, to find ways to promote the ability of such tourists to better learn about Buddhism, and to study the way merit making routes change into Dhamma routes.
3. to study the routes and resources of Buddhism-based tourism, and to find ways of promoting such tourism in the northeast of Thailand.
4. to study and analyze the problems associated with, and the effects of Buddhist-based tourism on the way of life and culture of Thai people living in and near the place where such tourism occurs.

The research methods used in conducting this research included documentary research (the study of historical books, official records and manuscripts, wall-painting examination, and survey. Data from a group of 300 selected people (both Thai and foreign) was collected by questionnaire. 30 sets of questionnaires were given to abbots and venerable monks, and in-depth interviews were held with the same 30 abbots and monks. A meeting was held academic discussion, and 100 people attended. A focus group meeting, which included both monks and lays, was also held, and there were more than 20 people in attendance.

The results of the research can be summarized as follows: data collected from the nominated groups of the temples in Northeastern Region shows that there are two types tourist routes. The first type, which can be labeled as the merit group, consists of two routes, namely: the relics legends route and the Buddha image and Noble monks route. The second type is that of the Dhamma route, which the route of progress in Buddha Dhamma is.

Each route has its own characteristics and involves its own processes of tourism. The relics legend route (the route of the Phra Dhatu) involves tourists going

to worship Buddha relics in the search for merit. There are altogether 10 relics. The route of Buddha Image and noble monks worship has as its focus a number of important sacred Buddha images and noble monks. Tourists believe that they can make much merit by worshipping the Buddha images and making offerings to noble monks. The route of progress in the Dhamma is actively pursued in ten temples. People who follow this route aim to advance their Dhamma practice; they try to find peace, and reduce stress, and often aim at seeing the truth of life and reaching enlightenment as do the noble monks who practice in all ten temples.

From the study of routes mentioned above, it is found that merit routes can be transformed into Dhamma routes, and the reverse process can also occur; that is that Dhamma routes can also change into merit routes. Another observation was that many travelers caused trouble in the Buddhist centers. This fact caused the division between the area of making merit and practice of the Dhamma to widen.

In the past, there were many tourists who came to make merit in areas where there was also a lot of Dhamma activities going on. People who were in attendance at merit making Buddhist activities and ceremonial activities met the monks and other practitioners, and became inspired to undertake more serious Dhamma activities. This in fact was a transformation of merit routes to Dhamma routes.

From the questionnaires, it was found that most of the Thai tourists were unmarried females in the 21-30 years old age range. Most of them had bachelor's degrees. They travelled in groups and loved to worship Buddha's relics. Most of the foreigners were unmarried men in the 21-30 years old age range, and held bachelor's degrees. They came to the centers in groups with members of their families, with their travels often organized by the travel companies. They had been to Thailand more than two times. They knew about the Buddhist tourism chances from tourist offices and booklets. They visited the temples in order to admire the beauty of the temples and to savor Buddhist art.

Interviews with abbots and seniors concerned with tourism revealed that many of them were older than 60 years of age. They were educated to the secondary school level. They looked after their temple and managed the tours in their temple. Moreover, they also managed Buddhist activities such as the worship of Buddhist monks and meditation teaching and practice.

The study of tourist routes and the estimation of resources along those routes revealed that temples that specialized in relic and Buddha image tourism were very successful and functioned at the highest level, whereas temples in the Dhamma practice group were moderately successful. In many of the relic temples, a similar type of relic (based on the Phra Dhatu Phanom (Phanom pagoda) was found, although the relics did vary somewhat from site to site. The Phra Dhatu Phanom relic is based on a Buddha image in the Maravijaya style that is much revered. In most of the Noble Monks' temples, the people were pleased to build pagodas. However, much less of this type of practice occurred in the Dhamma practice temples, which were often located in thick forest. In some regions, quite large communities had grown up around the Buddhist tourist site, and these communities provided knowledge of occupation and health. The temples in Northeast communicate the Dhamma through architecture, painting and sculpture, and also through the media. Most Dhamma is taught and practiced in forest temples. In addition to the above mentioned points, the research shows that temples associated with tourism can generate considerable economic activity in their local communities, and create employment. In fact, local communities are co-partners as they may support the temple, work at it, and participate in collection of income. However, in some temples, conflicts have arisen between the various involved parties, and disputes over temple income and ownership of resources have occurred.

The analytical study of the effects of tourism on the way of life and the Buddhist culture in the Northeastern Region shows that such tourism caused many monks to get active, learn new skills, and improve the temples so as to be better able to support the tourists. So, there was a big development in the public use of the temple. On the other hand, as the numbers of tourists increased, more time and effort were required to provide tourist services, and the Dhamma practice of some monks suffered. Though tourism brought much income to the temple, many temples allowed that income to flow out into the local communities in the form of benefits like educational funds. It was also found that local communities often did not display or share their unique identities as part of Buddhism-tourism, except at annual festival time.